

De Vereniging voor Filosofische Praktijk

Van de VFP-redactie

In dit tweede katern van de Vereniging voor Filosofische Praktijk (VFP) vindt u een artikel over Socratisch Café Nederland (SCN), geschreven door de initiatiefnemers van SCN, Karel van Haaften en Tom Sengers. Verder biedt het katern twee verslagen, het eerste over een kinderfilosofiebijeenkomst volgens de Community of Philosophical Inquiry methode, en het tweede over de VFP voorjaarthemadag 'de filosoof als ondernemer'. Tot slot prikkelt Eite Veening u met de vraag of u verlicht bent, op het rationele dan wel spirituele vlak.

De VFP-katernredactie bestaat uit de VFP-leden Reinskje Talhout (eindredacteur en liaison met het VFP bestuur) en Paul Troost (redacteur). Vragen over en/of kopij voor het VFP-katern kunt u sturen naar Reinskje Talhout (talhout@planet.nl, 0302932556).

Mededelingen en agenda van de VFP

Praktijkdag VFP

Zaterdag 18 juni 2011: deskundigheidsbevordering van leden die bezig zijn met de filosofische praktijk. 's Ochtends is er een bijeenkomst over Filosofie & Coachen, begeleid door Willem Jan van den Brink en Ronald Wolbink. Na de lunch is er Socratische Intervisie, begeleid door Dick Kleinlugtenbelt.

Tijd: 10.30-16.00.

Locatie: Internationale School Voor Wijsbegeerte (ISVW) in Leusden.

Kosten: geen. Lunchen is mogelijk voor 20 euro.

Aanmelding en meer informatie: Reinskje Talhout, talhout@planet.nl, 030-2932556. Opgave uiterlijk 15 juni.

VFP ALV en themadag

Zaterdag 19 november 2011: najaar algemene ledenvergadering van de VFP bij de ISVW, gevolgd door een themamiddag over kunst en de filosofische praktijk. Nadere details volgen.

Vereniging voor Filosofische Praktijk

www.verenigingfilosofischepraktijk.nl

Secretariaat VFP: Ronald Wolbink

Van Keppelmarke 57

8016 GJ Zwolle

secretariaatvfp@gmail.com.

Snel groeiende belangstelling voor Socratisch Café Nederland

Karel van Haften en Tom Sengers

Zo'n tien jaar geleden startte Het Nieuwe Trivium een maandelijks socratisch café in Amsterdam. De bedoeling was, naar het voorbeeld van Socrates, met de bezoekers een zinvol gesprek te voeren. Een gesprek over echte dingen. Maar ook een echt gesprek, waarin je geraakt wordt of met de mond vol tanden kunt zitten. Een gesprek waarin je elkaar uitnodigt en uitdaagt je opvattingen en standaardantwoorden over de zin en betekenis van het leven op te schorten.

Wat is nou waarheid?

Zoals laatst in een gesprek over 'verliezen':

Als je iets waardevols kwijtraakt, verlies je het. En als je iets vervelends kwijtraakt, ben je ervan verlost. Iets verliezen en ervan verlost worden, woorden die dezelfde betekenis hebben, behalve dat verliezen negatief is en verlossen positief. Verliezen willen we niet. Als we zeggen dat we iets verliezen, geven we aan dat we het hadden willen houden. Ons geduld hadden we niet willen verliezen, noch onze handschoenen. Toch is verliezen onlosmakelijk met het leven verbonden. Uiteindelijk verliezen we alles. Of moeten we zeggen: we laten alles los? Was dat maar zo. Er is één zekerheid in het verliezen. Eén ding zullen we niet verliezen: dat we het hele leven geconfronteerd worden met verliezen. Wat is daar erg aan? Wat is dat: verliezen?

Elk gesprek in het socratisch café begint met dit type algemene overwegingen over het thema. Verliezen heeft te maken met losmaken, met kwijtraken stelden de deelnemers vast. Als je iets niet kwijt wil, een vriend of een sieraad, spreek je van verlies. En als je het wel kwijt wil, bijvoorbeeld een ziekte of last, noem je het verlost worden. Drukt verliezen dus uit wat je kwijt bent, maar niet kwijt wil zijn?

Na een korte oriëntatie op het thema wordt de aanwezigen gevraagd een eigen ervaring met verlies te vertellen. Het is bedoeling dat een van de voorbeelden onderzocht wordt. In het gesprek over verliezen gaven de deelnemers de voorkeur aan het voorbeeld van iemand die zijn handen niet meer kon gebruiken. De vraag daarbij was: moet je dat verlies accepteren?

De reacties waren verdeeld. "Nee", zei de een, "verliezen duidt aan dat je niet accepteert dat er inbreuk wordt gemaakt op het geheel." "Ja", zei een ander, "verliezen is een breuk die je kan helen door die te accepteren."

Een prachtig gesprek. En tegelijk een verwijzing naar de twee inspirators van Socrates, Heraclitos en Parmenides. Heraclitos zei: alles stroomt, er is voortdurend verandering. In dat licht is verliezen en kwijtraken iets onontkoombaar; *a fact of life*. Parmenides zei: er is een stabiel, onveranderlijk geheel, maar dat staat los van de waarneembare werkelijkheid. In dat licht is verliezen een vorm van de veranderlijke wereld, maar het is geen echt verlies. Wat is nou waar? Het mooie van zo'n gesprek is dat ieder respect en begrip heeft voor het standpunt van de anderen.

Een socratisch café

Een socratisch café onderscheidt zich van een filosofisch café. Er is geen inleiding door een deskundige en geen debat van deskundigen onderling. In een socratisch café gaat het gesprek over een belangrijk thema, maar dat thema wordt onderzocht aan de hand van een *persoonlijke* ervaring van een van de deelnemers. In een socratisch café zijn de deelnemers zelf de deskundigen.

Socrates ging ervan uit dat wat je weet tot uiting komt in je gedrag. Door het stellen van vragen naar de exacte omstandigheden van de ervaring - wat voelde je, wat deed je en wat dacht je - wordt onderzocht wat iemand weet over zichzelf en wat zijn beweegredenen zijn. Een persoonlijke ervaring bevat altijd een cruciaal moment waarin die kennis verborgen ligt. Daarom focust het gesprek op dat moment.

In het gesprek over verliezen werd ingezoomd op het moment dat de voorbeeldgever zich realiseerde dat hij nooit meer zonder pijn zijn handen zou kunnen gebruiken. Dat was het moment dat hij zich pas echt van zijn verlies bewust werd. Hij dacht aan de tijd dat hij zijn handen nog krachtig en soepel kon gebruiken en wist dat dat voorbij was. De onvrede met de huidige situatie riep bij hem de vraag over verlies en acceptatie op. Moet ik mijn verlies accepteren?

2500 jaar geleden in Athene voerde Socrates zo'n gesprek gewoon op straat, op de markt of in de sportschool, met mensen die toevallig aanwezig waren. Voor ons is dat wat hoog gegrepen. We organiseren onze gesprekken in een socratisch café, waar we elkaar volgens afspraak ontmoeten. Maar net als in Socrates' Athene kan iedereen die wil meedoen. Er is geen drempel. Van de deelnemers wordt geen academische opleiding of specifieke kennis verwacht. Iedere deelnemer betaalt een kleine financiële bijdrage voor koffie of thee, voor de ruimte en soms voor een eenvoudige maaltijd. Dat is het.

Weten of niet-weten

Als iemand een aantal keren aan een gesprek heeft meegedaan, kan die proberen een gesprek te leiden. Dat is niet eenvoudig. De systematiek van een socratisch gesprek is anders dan de manier waarop we gewoonlijk met elkaar spreken. Opvoeding, school en werk hebben ons geleerd om veel feiten te pro-

duceren, stelling te nemen en het 'eigen gelijk' te verdedigen. We willen gevat reageren, de discussie winnen, we deinzen er niet voor terug iemand aan te vallen en staan meteen met ons oordeel klaar. De televisie levert ons dagelijks het voorbeeld van deze manier van spreken. In een socratische dialoog of gesprek gaat het veel meer om luisteren, om ruimte maken en om je eigen oordeel even op te schorten. Het gaat dan om zin en betekenis, niet om gelijk te willen krijgen. De ander is niet je opponent, maar je medestander; je mag je dekking laten vallen, je kwetsbaar opstellen. Het gaat niet om antwoorden en (denken te) weten, maar om vragen stellen en niet-weten. Het zijn geleide gesprekken, waarin je volgens een vast stramien een betekenisvol begrip uit het leven, (bijvoorbeeld verliezen) onderzoekt aan de hand van een significant moment uit een concrete ervaring van een van de deelnemers.

Door het socratisch gesprek realiseren de deelnemers zich dat ze vrijwel niets weten. Ze moeten onder ogen durven zien dat hun veronderstellingen niet zo vanzelfsprekend zijn. Het gespreksthema is het instrument om dat te beseffen. De lijst van bruikbare onderwerpen daarvoor is eindeloos. En het mooie van zo'n gesprek is dat je over het onderwerp zelf veel te weten komt maar ook over je gesprekspartners en vooral over jezelf. Niet in de vorm van hapklare kennis, maar meer zoals Plato in zijn zevende brief zegt: alsof er een gordijn wordt opengeschoven. Misschien is het nog beter te typeren met de woorden van Socrates, die hij gebruikt in zijn grotmythe: zo'n gesprek kan je leiden naar het licht, kan je een beetje verlichten.

Inspiratie Socratisch Café Nederland

Toen we enkele jaren geleden met het Socratisch Café Nederland startten, wilden we iedereen de mogelijkheid geven om zinvolle gesprekken te voeren. We wilden gesprekken organiseren waarin de deelnemers op zoek gaan naar wat van *waarde* in het leven is.

In deze tijd wordt gesproken over normen en waarden alsof dit vrijwel identieke en verwisselbare begrippen zijn. Dat is echter niet waar. Normen zijn regels. De naleving van normen kan worden afgedwongen. De naleving van waarden niet. Normen verplichten, waarden accepteren mensen, omdat ze dat zelf willen. Een eenvoudig voorbeeld over het verschil tussen normen en waarden is het verkeer. Het maakt natuurlijk niets uit of je volgens de verkeersregel links of rechts moet rijden. Je houdt je aan de heersende verkeersregel, om in veiligheid gebruik te maken van de openbare weg. Het gaat om de waarde veiligheid. Normen hebben daarbij vergeleken een betrekkelijke betekenis.

Waarden aan het licht brengen

Socratische gesprekken zijn een bijzondere methode om in vrijheid te onderzoeken wat van waarde in je leven is; niet in theorie, maar in de praktijk. De concrete ervaring uit het leven blijkt telkens weer een verbinding tussen de deelnemers aan het gesprek te kunnen leggen. De gesprekken geven iedereen

de gelegenheid stil te staan bij wat van waarde is: waarom vind ik dit belangrijk? Volgens Socrates zijn alle keuzes in ons leven en daarmee in ons gedrag gebaseerd op een afweging van waarden, hoewel we ons daarvan vaak niet bewust zijn. In het socratisch gesprek kunnen we deze waarden afstoffen en aan het licht brengen. Waarden geven ons leven zin en richting. Waarden kunnen zorgen voor binding tussen mensen.

Vaak wordt geprobeerd ons van bepaalde waarden te overtuigen. Dit gebeurt door preken en andere vormen van retoriek. In organisaties en op politieke fora wordt zo gepoogd om "alle neuzen dezelfde kant uit te krijgen". Echter, een norm kan worden afgedwongen, maar niemand kan gedwongen worden waarden te accepteren. Wat je wel kunt doen, is, zoals Socrates deed, ze in relatie met ieders eigen gedrag inzichtelijk en aannemelijk maken.

Organisatie Socratisch Café Nederland

Socratisch Café Nederland wordt gerund door vrijwilligers, een gemeenschap van mensen met een passie voor een goed gesprek. In elk café is er minstens één persoon die elke maand bereid en in staat is het socratisch gesprek te leiden.

Om de groei van de cafés in de afgelopen anderhalf jaar te faciliteren, hebben we verschillende trainingen georganiseerd. Die trainingen zijn voor de deelnemers een begin, in de praktijk leren ze pas echt om een socratisch gesprek te begeleiden. Dat gebeurt dan eerst onder begeleiding van een meer ervaren gespreksleider, daarna zelfstandig.

Behalve de gespreksleidertrainingen zijn er af en toe terugkomdagen. Deze organiseren we het liefst zo centraal mogelijk in het land. Op zo'n dag houden we voor de beginnende en meer ervaren gespreksleiders een socratisch oefengesprek. Zo helpen we elkaar de kwaliteit van de gespreksleiding in de cafés op peil te houden en te verhogen.

De kwaliteit van de gespreksleiding vinden we heel belangrijk. Iemand kan alleen 'kroegbaas' worden als hij of zij een ervaren gespreksleider is die voldoet aan de gespreksprotocollen van Het Nieuwe Trivium (zoals opgenomen in het *Praktijkboek Vrije Ruimte*, Jos Kessels e.a.). Sommige nieuwe cafés beginnen daarom onder supervisie van een ervaren gespreksleider van elders, totdat in het nieuwe café iemand ervaren genoeg is om zelf kroegbaas te zijn. Geschoolde filosofische achtergrond is voor ons geen voorwaarde om kroegbaas te worden. Enkele kroegbazen zijn filosofisch geschoold, anderen zijn ermee bezig.

Socratisch Café Nederland

Socratisch Café Nederland is eind 2009 ontstaan als afsplitsing van Het Nieuwe Trivium. Het is een gemeenschap van mensen met een passie voor een goed gesprek die elkaar tijdens locale (socratische)

cafébijeenkomsten ontmoeten om gesprekken te voeren. Iedereen is welkom, er is geen voorkennis nodig. Eind 2009 waren er cafés in Amsterdam, Zwolle, Utrecht, Den Haag, Groningen en Nijmegen. Sindsdien zijn er cafés bijgekomen in Eindhoven, Rotterdam, Ruinerwold, Tilburg, Heeswijk-Dinther, Meerssen en Lelystad. De meeste socratische cafés organiseren maandelijks een bijeenkomst. Vooraf wordt bekend gemaakt wat het gespreksthema is. Alle informatie over data, locaties en thema's is te vinden op www.socratischcafenederland.nl.

Missie

Het (stimuleren van het) voeren van betekenisvolle gesprekken, waarin de deelnemers hun eigen en elkaars opvattingen onderzoeken over spannende vragen, geïnspireerd door de manier waarop Socrates gesprekken voerde. Dit met behulp van verschillende methodieken ontleend aan de 'artes liberales': dialectica, retorica en grammatica, die van oudsher de scholing vormen van 'vrije burgers'. Dit doen wij door het organiseren van socratische gesprekken, leesgroepen en het opleiden en coachen van socratische gespreksleiders.

Visie

De (socratische) dialoog is een goede manier voor mensen om tot elkaar te komen. Het maakt dat mensen elkaar leren verstaan. Door de dialoog te beleven wordt deze 'eigen' gemaakt en weer doorgegeven. Daarmee wordt onze samenleving nog mooier. Met het Socratisch Café Nederland hopen wij daaraan te mogen bijdragen.

Identiteit café

Zelf denken, samen denken, menselijk, trage vragen, verdiepend, respectvol en informeel.

Citaat bezoeker:

"Nadat ik drie keer was geweest, kreeg ik pas goed in de gaten dat één van de sterke punten van het socratisch gesprek is dat je de vertraging in gaat. De tijd neemt om een thema of vraag uit te diepen en die vanuit allerlei hoeken te onderzoeken. Dát levert altijd hele mooie resultaten op. Dat maakt, dat een thema dat je vooraf wellicht niet veel zegt, zich opent en je nieuwe inzichten oplevert. Mooie formuleringen. Dat je mensen anders leert kennen, anders gaat zien. Dat levert één keer per maand een goed gesprek op, dat je anders misschien slechts één keer per jaar zou hebben met een stel goede vrienden."

Vertraging

Aan het begin van een socratisch gesprek leest de gespreksleider soms een gedicht voor dat op het thema van die middag betrekking heeft. Een gedicht lezen is een prachtig middel om in een langzamer, rustiger en bedachtzamer levenstempo te komen. Zo'n overgang van het normale hectische en op effectiviteit ingestelde levensritme, naar een meer verstillde vorm van waarnemen en reageren, is een noodzakelijke voorwaarde om het gesprek een goede kans van slagen te geven. Als afsluiting en tevens als aanmoediging aan iedereen die overweegt in te gaan op de staande uitnodiging van Socrates om mee te doen aan een echt gesprek:

Wil ik van de sterren leren
waar gij, Tijd, gebleven zijt,
blijkt dat gij met hen verglijdt
zonder met hen terug te keren.
Hoe kan ik uw loop traceren,
niemand houdt u immers bij?
Maar ach, wat verbeeld ik mij
dat gij telkens zijt vervlogen;
gij blijft, Tijd, steeds onbewogen
en slechts ik, ik ga voorbij.

Jean Pierre Rawie,
naar Luis de Góngora (1560-1627)

Over de auteurs

Karel van Haaften en Tom Sengers zijn de initiatiefnemers van Socratisch Café Nederland. Karel studeerde sociale psychologie en specialiseerde zich in het socratisch gesprek, o.a. door de dialogen van Plato te bestuderen en te vertalen. Tom helpt mensen en organisaties met vernieuwen. Hij daagt ze daarbij uit om op zoek te gaan naar wie ze zijn en waar naartoe ze op weg zijn, om op grond daarvan keuzes te maken.

Kindfilosofen tonen moed

Wim de Geest

De wolken dreigen. Grijs pakken ze samen boven mijn hoofd. Ik fiets door de straten van Borgerhout. Een sessie van het Boekenpodium "Anders denken. Filosoferen in het onderwijs en daarbuiten" wacht me in de Somersstraat op. Het is 13u45. De afscheurkalender geeft 18 maart 2011 aan. De drukkende atmosfeer van buiten valt als een mantel van me af wanneer ik de zaal betreed. Een vriendelijke dame van Garant-Uitgevers wijst me de weg naar waar mijn jas hangen zal. Ik wandel door een bibliotheek en dan zie ik ze zitten. Op rijen stoelen. Netjes naast en achter elkaar. Kinderen. De neuzen wijzen allemaal in dezelfde richting. Achter het spreekgestoelte zitten drie docenten. Ik zet me achteraan in de zaal. De kinderen zijn enthousiast en opgetogen. Weldra gaan zij filosoferen volgens de CoPI-methode. Die neuzen blijken al snel kras door elkaar te zitten.

Laura & Paul

De kinderen luisteren aandachtig naar Goedele De Swaef (VEFO, SOPHIA¹), Hilde Verheyen (Stedelijk Onderwijs Antwerpen) en Peter Visser (VEFO, Universiteit Antwerpen). De drie docenten leggen vanachter het gestoelte aan de kinderen uit dat ze over enkele ogenblikken live gaan filosoferen in een filosofisch onderzoeksgesprek terwijl het publiek gaat toekijken. Peter Visser geeft na de uitleg de instructie om de video te spelen waarin de Schotse Catherine C. McCall een tekst in het Engels voorleest uit haar tekstboek *Laura and Paul*. De kinderen kijken en luisteren aandachtig. Over Laura krijgen we niets te horen, maar Paul zit in de klas bij mevrouw Forsythe. Paul heeft een potlood nodig om aan zijn rekenoefeningen te kunnen werken. Hij gaat op vraag van zijn juf naar de kast om er een te halen. Het houdertje met potloden staat te hoog. Hij gaat op de tippen van zijn tenen staan en trekt het houdertje naar zich toe. Daardoor dwarrelt er plots een oud manuscript naar beneden met een gedicht erop: "This we know. All things are connected. Like the blood unites one family. All things are connected. Whatever befalls the earth. Befalls the sons of earth. Man did not weave life: He is merely a strand in it. Everything he does to the world. He

1 VEFO: Vlaams netwerk voor Eigentijds FilosofieOnderwijs <http://www.filosoferen.eu/> Stichting Sophia: European Foundation for the Advancement of doing Philosophy with Children <http://www.sophia.eu.org>

does to himself." Het verhaal eindigt wanneer juf Forsythe het gedicht ophangt in de klas. De kinderen in onze klas verzamelen rond een groot krijtbord. Dat hangt niet aan de muur, maar ligt op de grond. Ze scharen zich er rond. Juffen Goedele en Hilde delen de Engelstalige tekst uit die McCall net nog heeft voorgelezen. Juf Goedele overloopt met de kinderen de moeilijke woorden en evalueert alinea per alinea of de kinderen alles begrijpen. Het gaat vlot. De kinderen maken dan ook deel uit van een kangoeroeklas van het zesde jaar. Dat betekent dat ze een leervoorsprong hebben omdat ze hoogbegaafd zijn.

Meester Peter neemt het woord over. Hij daagt de kinderen uit om één filosofische vraag te bedenken die met de tekst te maken heeft. In vloeiend Nederlands verschenen witte krijtzinnen op het bord zoals: "Is iets ouds belangrijk?" of "Wat is belangrijk?" Juf Hilde noteert ... Verder verschijnen ook vragen die duiden op wat de plaats van de mens is in de natuur. "Waarom maken we de aarde stuk?" of "Waarom is alles met elkaar verbonden?" De docenten geven geen commentaar op de vragen en laten de kinderen schrijven. Het is duidelijk dat ze de Engelstalige tekst goed begrepen hebben. Het gaat om een oud manuscript met een gedicht dat oproept om respect te hebben voor de aarde en het leven daarop.

Geen democratie

Community of Philosophical Inquiry klinkt het als je de afkorting CoPI voluit uitspreekt. Dat staat niet op het bord, maar is wel de methode die McCall heeft uitgedacht in haar nieuwe boek *Anders denken. Filosoferen vanaf de basisschool*. Die methode gaat in, zo zegt ze zelf in een van de videofragmenten, tegen het democratische karakter van andere methodes zoals die van Matthew Lipman uit de Verenigde Staten. Bij die laatste mag elke deelnemer aan het filosofisch onderzoeksgesprek zeggen wat hij/zij denkt wanneer hij/zij het denkt. Meester Peter daarentegen is een strenge regisseur. Hij laat de kinderen pas reageren als ze hun reactie in volgend stramien gieten. "Ik ben het eens/oneens met X, wanneer X zei dat ..., omdat..." Hij modereert zo een logisch gesprek. De Hegeliaanse dialectiek van these, antithese en synthese vindt op die manier de weg naar de kinderen.

Meester Peter kiest wie er van start gaat met het filosofisch onderzoeksgesprek en met welke vraag. De jongen die de vraag "Is oud belangrijk?" stelde, steekt van wal. "Ik vind iets ouds niet belangrijk, omdat het in het verleden ligt. Enkel nieuwe dingen zijn belangrijk." Meester Peter kiest ook wie mag reageren en wanneer. Hij is niet geïnteresseerd in meningen, maar in ideeën. De argumentatie om die ideeën te onderbouwen moet op de voorgrond treden. Een blond meisje steekt haar vinger op en zegt: "Ik ben het oneens met Maarten [fictieve naam, nvdr.], wanneer hij zei dat iets ouds niet belangrijk is, omdat oude dingen heel waardevol kunnen zijn. Zoals een ring van mijn oma." Met tussenpozen parafraseert meester Peter en geeft - als het gesprek dreigt te

stranden - een nieuwe impuls om door te filosoferen. Inhoudelijk voegt hij niets toe. Hij neemt een houding van niet-weten aan. Afdwalen of verzanden in een welles-nietes discussie sluit hij zó uit. Dat zijn valkuilen bij Lipmans methode. De kinderen voelen zich goed in hun vel. Het lijkt hen niet te deren dat er zoveel volwassen ogen op hen gericht zijn.

Wie denkt dat kinderen niet abstract kunnen redeneren, zit er helemaal naast. Ze hebben de moed om rechthoekig te zeggen wat ze denken. Heel wat kinderen volgen het blonde meisje in haar redenering dat iets ouds vooral waardevol kan zijn. Maarten voelt zich echter niet aangevallen. Je ziet hem nadenken. Hij verdedigt zich door te zeggen dat oude dingen ook stuk kunnen gaan. Dat ze dan niet meer nuttig zijn. Op een respectvolle manier vullen ze elkaar aan of spreken ze elkaar tegen. Ze gedragen zich zeer volwassen. Sommige politici kunnen nog wat leren van deze kindfilosofen. Ze roepen niet tegen elkaar. Ze proberen zich in te leven in wat anderen zeggen. Bovendien moeten ze die mening nog onderbouwen ook. Dat doen ze zonder dat hun adem stekt en zonder krop in de keel. Eén jongen is wat hyperactief en kan niet altijd zijn mond houden. Meester Peter vraagt hem beleefd zijn beurt af te wachten. Wat hij uiteindelijk ook doet. Als de jongen aan de beurt is, voegt hij weer iets nieuws toe. Dit gesprek kan nog uren doorgaan. Meester Peter laat echter de laatste filosofische redeneringen de kamer vullen en formuleert een besluit op basis van wat te kinderen gezegd hebben. De kinderen zijn diep gegaan. De docenten bedanken hen en ze krijgen nog een warm applaus.

Intellectuele eerlijkheid

De meesters en juffen van de sessie nemen opnieuw plaats achter het spreekgestoelte en laten weer enkele videofragmenten zien die ze afwisselen met hun commentaar. Dat leert ons dat McCall met de CoPI-methode kinderen beter wil laten leren redeneren. Ze kritischer en creatiever wil laten (na)denken. Verder gaat ze er in de video prat op dat kinderen op die manier intellectuele eerlijkheid en moed leren tonen. De geobserveerde kangoeroeklas is van dat laatste een mooi voorbeeld. Het is volgens haar een realistische aanpak en geen pragmatische. Een pragmatische gaat uit van de idee dat de wereld veranderbaar is. McCall wil daarentegen de wereld laten ontdekken hoe die is. Het 'Anders denken' van de CoPI-methode uit zich in de specifieke logische manier van denken. De moderator is een dirigent die erop toeziet dat de noten op de juiste momenten worden gespeeld. De kinderen kiezen wel zelf welke ideeën ze ontwikkelen. De moderator pikt de ideeën die logisch het beste bij elkaar horen eruit en laat daarop verder bouwen. Zo hebben we meester Peter ook aan het werk gezien.

De docenten geven nog een voorbeeld uit Antwerpen. In Berchem filosoferen kinderen van de basisschool Klavertje 4 sinds oktober 2010 op gelijkaardige wijze. De resultaten zijn volgens de docenten overweldigend. Ze stellen vast dat kinderen zich via het filosoferen sterk in hun moedertaal ontwikkelen en

dieper doordenken dan in een gewoon klasgesprek. Ze ontdekken dat vragen stellen tot meer vragen kan leiden, maar dat je ergens onderweg toch inzichten oppikt. Ten slotte vertrekt het filosoferen met kinderen vanuit de individuele situatie van het kind.

Scepsis

Dat nog niet iedereen klaar is om zomaar mee te stappen in het verhaal van filosoferen met kinderen blijkt uit de sceptische vragen van het publiek. Waaruit vooral de bekommernis naar voren komt dat het te veel tijd in beslag neemt. Zeker de CoPI-methode die niet zomaar elke leerkracht kan hanteren, krijgt kritiek. McCall pleit voor een specifieke lerarenopleiding in haar methode. De methode van Lipman daarentegen kan in principe iedereen zelf aanleren.

Het publiek vraagt zich af of scholen wel tijd hebben om aan filosofie of filosoferen te doen? Helaas is de tijd op. Garant-Uitgevers sluit de discussie af met een dankwoord en biedt nog een glas aan. Ik praat nog na met enkele mensen en klim weer op mijn fiets. Het regent pijpenstelen. Ik denk terwijl ik naar de donkere wolken kijk: "Ik ben het eens met de Franse filosoof Michel Foucault omdat hij zei dat filosofie niet moet rechtvaardigen wat we al weten, want het is interessanter om te onderzoeken hoe en in hoeverre het mogelijk is om 'anders te denken'.

Over de auteur

Wim De Geest studeerde filosofie (licentiaat/master in 2005) en volgt momenteel de specifieke lerarenopleiding filosofie (beide Universiteit Antwerpen). Hij is lid van het Vlaams netwerk voor Eigentijds Filosofie Onderwijs.

Literatuur

Lipman, Matthew, "Philosophy for Children Program", Montclair State University, internet: <http://cehs.montclair.edu/academic/iapc/index.shtml>

McCall, C., *Anders denken. Filosoferen vanaf de basisschool*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant-Uitgevers, 2011.

De filosoof als ondernemer

Reinskje Talhout, Frank Vandendries en Maaike Merckens-Bekkers

Ieder voorjaar organiseert de Vereniging voor Filosofische Praktijk een themamiddag voor haar leden. Dit jaar spitste de middag zich toe op het filosofisch consult. De vergoeding van het consult door een zorgverzekeraar en de marketing van de filosofische dienstverlening kwamen aan de orde in twee workshops, waarvoor de VFP een zorginkoper en een marketingdeskundige had uitgenodigd.

De zorgverzekeraar

Wanneer vergoedt een zorgverzekeraar een product? Ronald van Hee, voormalig zorginkoper bij Zorg en Zekerheid, gaat in gesprek met VFP-voorzitter Peter Harteloh. Ronald werkt tegenwoordig niet meer als zorginkoper, maar voor de gelegenheid wil hij graag die rol weer spelen om ons te verduidelijken hoe een zorginkoper nieuwe producten beoordeelt. Zou een zorgverzekeraar een filosofisch consult willen vergoeden?

Om Ronald inzicht te geven in het filosofisch consult, wordt eerst kort een consultcasus besproken. Na afloop vraagt Ronald waarin een filosofisch consult zich van psychologische zorg onderscheidt, omdat een zorgverzekeraar deze twee soorten zorg met elkaar zal vergelijken. De deelnemers aan de workshop noemen een aantal verschillen. Zo zou een psycholoog het probleem van de cliënt verklaren, terwijl een filosofisch consulent de cliënt alleen over diens probleem bevraagt en de cliënt zelf over oplossingen laat nadenken. Ook zou een psycholoog in tegenstelling tot een filosoof vaststaande technieken gebruiken. Deze uitleg overtuigt Ronald niet. Hij vraagt daarom door: wat is precies het nut van het filosofisch consult en waar betaalt een klant (straks misschien de zorgverzekeraar) nu precies voor? Hij daagt de consulenten uit om het filosofisch consult scherper af te bakenen.

Een helder profiel

Voor vergoeding door een zorgverzekeraar is namelijk een helder profiel van het filosofisch consult nodig, dat de vragen beantwoordt die een zorginkoper stelt bij de beoordeling van nieuwe producten.

- Wat voor soort zorg is het filosofisch consult?
- Wat is het aanpalend aanbod?
- Hoe onderscheidt het filosofisch consult zich van concurrerende zorg?

- Wat is de meerwaarde ten opzichte van het aanpalend aanbod?
- Wat is het tarief?
- Wat is het resultaat?
- Wat is de efficiency?
- Wat is de kwaliteit van de filosofische zorg, met bijvoorbeeld als indicatoren beroepsvereniging en certificering (professionele inbedding)?

Collectief aanbod

Volgens Ronald is het beter om als beroepsvereniging en niet als individuele consultant het filosofisch consult aan een zorgverzekeraar aan te bieden. Daarop starten Peter en Ronald een rollenspel waarin de voorzitter van de VFP zorginkoper Ronald het filosofisch consult probeert te verkopen. Ronald concludeert uit het gesprek dat het bij een filosoof om reflectie gaat. De consultant laat de cliënt tot een denkproces komen waarin deze het probleem zelf oplost. Ronald waarschuwt dat een zorginkoper meestal niet in de inhoud van een product geïnteresseerd is, maar dat het vooral om de omvang van het aanbod gaat. Met meerwaarde bedoelt de zorgverzekeraar vooral meer geld. Filosofisch consultants moeten zich volgens Ronald profileren als concurrent van de psycholoog en een onderscheidend product aanbieden dat aantrekkelijker en goedkoper is. Een rekensom leert echter dat alle Nederlandse filosofisch consultants in totaal maximaal 2000 cliënten per jaar hebben. Zorgverzekeraars zullen niet zo snel zullen openstaan voor een collectief contract met zo'n kleine beroepsgroep.

Wat moet iemand nu doen om een filosofisch consult vergoed te krijgen? Probeer het filosofisch consult als eerstelijns psychologische zorg met een filosofische grondslag in de markt te zetten, adviseert Ronald. Immers, psycholoog is in Nederland geen beschermde titel terwijl psychologische zorg wel wordt vergoed. Enkele deelnemers vragen zich af of dit wel ethisch verantwoord is, aangezien een filosofisch consultant geen psycholoog is.

Als alternatief wordt voorgesteld om lid van het Nederlands Verbond van Psychologen, Psychotherapeuten en Agogen (professionele hulpverleners en mensbegeleiders in de geestelijke gezondheidszorg) te worden, of om je in te schrijven in het counselingregister; dan vergoedt de zorgverzekeraar de consulten wel. Ronald wijst ook op de mogelijkheid om het filosofisch consult als alternatieve zorg te laten vergoeden.

Preventie

Een zorgverzekeraar ziet graag mentaal gezonde en weerbare verzekerden, want, gezien de stijgende zorgkosten, is voorkomen beter dan genezen. Het filosofisch consult kan volgens Ronald bij preventie een rol van betekenis spelen. Hij maakt de aanwezigen ook duidelijk dat het oordeel van de cliënt voor een zorgverzekeraar geen rol speelt: nieuwe methoden worden altijd getoetst door het college van zorgverzekeraars.

Ter afsluiting geeft Ronald als advies: neem als vereniging contact op met de zorgverzekeraar en werk vooral aan een optimale relatie. Poneer het filosofisch product als een aanzet tot zelfreflectie, als een methode waarbij de cliënt zelf het probleem probeert op te lossen, en als een vorm van meditatie. Zorg vooral voor meer cliënten.

Hoe lanceer ik een nieuw product?

Maaïke Merckens-Bekkers introduceert Jeremy Deacon. Jeremy is marketingconsultant en auteur van een handboek voor productintroductions, *How to launch a new product*. Dit boek beschrijft Jeremy's "Empathie Marketing methode", waarin inleven in de consument en organisaties centraal staat. Kruipt in de huid van de mensen voor wie en met wie u innoveert om tot een succesvolle introductie van uw product of dienst te komen. Doe dit ook voor een betrekkelijk ongrijpbare dienst als filosoferen met mensen, adviseert Deacon.

Met behulp van een bekend marketingmodel, het *brand key model*, kijken we in een aantal stappen naar de vraag hoe we filosofie op de markt moeten zetten. In de eerste stap moeten we onze doelgroep bepalen; wie is je klant? Jeremy haalt de volgende steekwoorden uit de discussie: inzichtzoekers, hulp nodig bij levensvragen, filosoferende leiders en intermediairs en artsen.

Stap twee gaat om de behoefte van de verschillende doelgroepen. Hoe raken we hen? Emotie is dan belangrijk; je speelt in op verlangens. Onze cliënten streven naar: *peace of mind*, geluk, waarheid, waarachtigheid, inzicht, betekenis, authenticiteit, mentale kracht, ermee kunnen leven, denkhulp, fundamenteel. Dit zijn nogal wat behoeften die we aan mogelijke cliënten toeschrijven. Daarom adviseert Jeremy een duidelijke boodschap te formuleren. Om de doelgroep af te bakenen is het ook handig je af te vragen aan wie je je product niet wilt verkopen.

Dat product, zo blijkt in stap drie, heeft te maken met inzicht, met anders mogen zijn, met het feit dat cliënten het antwoord niet opgelegd krijgen, maar tot hun eigen antwoord mogen komen!

Tot slot benoemen we in stap vier onze concurrenten: psychologen, humanistisch raadslieden, *theocracy*, coaches, *lifestyle* goeroes. Zij worden omschreven als spiritueel, zweverig, amateurs.

Op basis van de doelgroep, het product en de meerwaarde ten opzichte van concurrenten moeten we onze competenties bepalen, de *unique selling points*, of *reasons to buy*. We komen op het volgende uit: filosofisch consulenten handelen met gepassioneerde afstand, leggen gedachten bloot, stimuleren gezond denken en zetten cliënten aan te zijn wie ze zijn. We stellen schurende en knagende vragen en ontpoppen ons in het gesprek als professionele 'ontzekeraars' en morele vormers. We zijn juist niet zweverig, spiritueel of amateuristisch,

leggen mensen niets op en zetten ze niet in hokjes, geven cliënten geen etiket en zijn niet bang voor onzekerheid of twijfel.

De discussie over marketing van het filosofisch consult resulteerde onverwacht in een reflectie op het beroep. Wat doet een filosofisch consulent eigenlijk, hebben we allemaal dezelfde definitie van het filosofisch consulentschap? Naast bovengenoemde *unique selling points* vinden enkele workshopdeelnemers dat we mensen coachen om zelf te gaan filosoferen, dat we ze helpen zelf antwoorden te zoeken en dat we ze stimuleren de vrijheid te nemen om zelf tot conclusies te komen. We helpen ze naar het fundament van hun leven te zoeken. We stellen ook morele vraagstukken aan de orde.

Trots op de filosofie

Jeremy adviseert: maak het hip, knal je boodschap als belofte neer, durf iets te zijn. Wees krachtig en trots. Weerleg het bestaande beeld van filosofie als een oude man met een baard die vage, abstracte dingen doet, weerleg het beeld dat filosofen zweefpiloten zijn. Maak duidelijk dat filosofie nuttig is. Ieder mens is zelf een filosoof. Jeremy adviseert om dit beeldend neer te zetten. Stel bijvoorbeeld filosofie voor als een vrouw. Welk beeld hebben we dan van die vrouw? Altijd 40, authentiek, durvend, nieuwsgierig, mentale kracht, luisterend, open, rebels, anarchistisch, humoristisch, betrouwbaar, onwetend, empathisch, tabeloos.

Jeremy concludeert dat het product filosofisch consult een toegankelijke service is voor mensen die vragen en die geen stempel opgelegd willen krijgen. Het zou goed zijn om op zoek te gaan naar testimonials van klanten die het product van de consulent concreet beschrijven en bijvoorbeeld de authenticiteit van de filosofisch consulent benadrukken. Een klant kan een geloofwaardig beeld geven en zo potentiële klanten nieuwsgierig maken.

Over de auteurs

Reinskje Talhout is onderzoeker bij het RIVM en bestuurslid, activiteiten-coördinator en katerneindredacteur van de VFP. Maaïke Merckens-Bekkers filosofeert met kinderen en jongeren bij WonderWhy en is penningmeester van de VFP, Frank Vanderdries is filosofisch consulent bij Mind & Matter en Counselor/Trainer/Editor bij Stichting De Einder.

Filosofisch praktiseren, praktiserend filosoferen

Eite Veening

Het is verwarrend en toch ook fascinerend hoe divers de betekenissen van de term 'verlichting' intussen zijn. Natuurlijk is er een gewone letterlijke betekenis en dan gaat verlichting om gloeilampen en dergelijke. Dat is filosofisch niet echt interessant. Maar daarnaast bestaan er twee zeer verschillende figuurlijke betekenissen van de term; betekenissen die filosofisch zeker interessant zijn.

Eenzijds is verlichting al eeuwenlang en zeker sinds Kant de aanduiding van een rationele en rationaliserende beweging; weg uit wat als de intellectueel duistere krochten van religie en mystiek wordt gezien. Dat is de befaamde verlichting die we in Europa kennen van rond de Franse Revolutie en al die jaren later; de verlichting waar Jonathan Israel zo prachtig over schreef. Anderzijds is verlichting de term voor een 'religieuze' en 'spirituele' verdieping; juist weg van dat kale en 'onttoverde' nuchtere verstand maar richting de essenties en de inspirerende diepere betekenislagen van het menselijk bestaan.

Onderling strijdig

Deze betekenissen zijn dus onderling strijdig. Hoe 'verlichter' ik volgens de ene ben, hoe 'verduisterder' volgens de andere. Wie aan de ene kant de verlichting zoekt zal volgens de andere kant steeds dieper in de duisternis geraken. Het verschil is een tegenstelling en nog een dramatische ook, want er staat volgens de woordvoerders van beide bewegingen veel op het spel.

Eigenlijk maakt dat duidelijk dat 'verlichting' in de figuurlijke betekenis vooral retoriek is. De term is bijna vervangbaar door 'verbetering' of iets dergelijks. Het veronderstelt iets dat men als 'duisternis' aanduidt en dat is natuurlijk ook retoriek. Wat slecht is, dat is duister en wat goed is, dat is licht. Als het om verlichting gaat, dan is het zwart-wit-denken de standaard: in beide gevallen moeten mensen uit het duistere/slechte en naar het lichte/goede; *whatever that is!*

Waar staan wij als filosofen? Het is overduidelijk dat in beide tradities filosofen en filosofieën in overvloed te vinden zijn. Waar staan wij in de filosofische praktijken? De VFP heeft geen vorm van verlichting onderschreven. Voor een aanstaande klant is dat dus spannend, want die komt bij de filosoof om iets wat bijna altijd wel als een vorm van 'verlichting' getypeerd kan worden. De vraag is dus: welke 'verlichting' staat mij te wachten? Wat zal door de filosoof worden

gezien als de aard van mijn duisternis? Dat ik nog niet rationeel genoeg ben? Of dat ik juist veel te rationeel ben? Ik denk dat de klant dat zelf meestal ook niet weet en dus af moet wachten wat de filosoof voor haar of hem in petto heeft.

Nu hebben beide betekenissen van verlichting iets alomvattends, iets 'categorisch': het hele leven staat in het teken van of het ene of het andere. Alsof iemand altijd in alle aspecten van het leven of verduisterd of verlicht zou zijn. Terwijl ik denk dat er alle reden is om dat per persoon per levensaspect een beetje divers te houden. Zo zou ik bijvoorbeeld in mijn privé-leven misschien wat verlichting zus nodig hebben, maar in mijn werkleven juist wat verlichting zo. Kan dat? Of zijn mensen zo consistent dat per definitie hun bestaan als geheel een vorm van verlichting kan gebruiken?

Maar als het gedifferentieerder kan, dan moet er door de praktijkvoerende filosoof ook diagnostiek worden bedreven. Dan gaat het om de vraag waar de symptomen van welke soort duisternis te vinden zijn waarin welke soort verlichting gebracht kan worden. U wilt praten over uw relatie en hoe u daar verder mee wilt; lijdt u nu onder te veel of te weinig rationaliteit ten aanzien van uw vraag? Een potentieel boeiende weg om eens te bewandelen.

Een andere metafoor

Nu ik toch bezig ben: ik wil wel eens een ander soort weergave voorstellen. Ook een metafoor, ook retorisch, maar dat kan ook niet anders met deze termen. Laten we eens zeggen: in het midden is het zwart. Daaromheen is het gebied grijs en verder naar de randen is het wit. Licht dus. Dat ziet u voor u? Dan kan verlichting dus heel verschillende kanten op gaan en elke beweging 'naar buiten' toe, weg van dat zwarte centrum, is verlichting. Het boeiende is dat dit voor de meeste mensen contra-intuïtief is. Ze lijken te denken dat het juist in de kern het lichtste is, de kern is immers het wezen en de essentie, en daar moet je uitkomen en dan ben je verlicht. Dus deze metafoor gaat niet meteen aanslaan.

Maar toch: die duistere kern is juist die reductie, die samenklontering, die concentratie en die consistentie van 'alles is eigenlijk...' En daar gaat het dan vaak ook mis: men maakt een karikatuur van het denken. Alles *moet* rationeel of juist spiritueel kloppen. En misschien is juist dan een vorm van 'verlichting' zinnig: van het Donkere (waarvan men denkt dat het Licht is) naar het Grijs. Maar wie te ver doorschiet zal merken dat als het *te* licht wordt, de duisternis weer intreedt; als een soort verblinding. Dan slaat het immers weer door; overbelichting, in beide betekenissen, slaat op een gegeven moment om. Wie 'doorslaat' komt weer bij af en een mens moet misschien niet te verlicht willen zijn, als het om de bekende vormen gaat....

Diagnostiek

En langs deze weg kan misschien aan diagnostiek worden gedaan door de filosoof. Waar neigt de klant naar? Naar welk soort ideaal? Een *rationele* of een

spirituele utopie? En waar ligt het duistere midden voor deze persoon? Waar is 'verlichting' te zoeken? Hier een scheutje rationaliteit en daar een plakje spiritualiteit; u ziet het voor u... Weer: een potentieel boeiende weg om te bewandelen.

Ook filosofen en andere denkers hebben voorkeuren en ook die zijn op deze manier te benaderen. Waar zit hun ideaal? Wat zoeken ze in de filosofie en wat hebben ze daar gevonden en wat willen ze daarmee? Er zijn zowel voor filosofen als voor klanten waarschijnlijk meer psychologische dan filosofische motieven voor dat ideaal en voor die norm van verlichting. Dat zou een boeiend onderzoek kunnen zijn bij praktijkvoerende filosofen. Waar in de biografie kristalliseerde een persoonlijke filosofische positie zich uit? Wat was het moment waarop men zelf 'verlichting' zocht en die in de filosofie ook vond? Wat liet men toen achter zich? Waar wil men niet meer naar terug?

Over de auteur

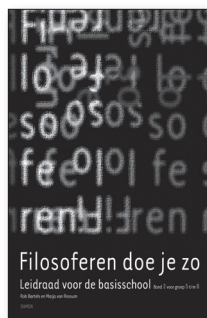
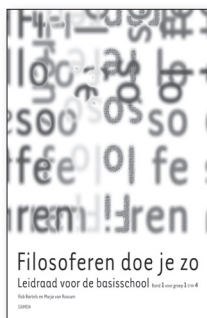
Dr Eite P. Veening heeft al bijna 25 jaar een filosofische consultatiepraktijk. Hij ontwikkelde daarvoor de 'aristonide methodiek' en publiceerde hierover o.a. het *Klein Handboek* (2de druk 2006).

Reageer op deze vragen van Eite op de LinkedIn groep van de Vereniging voor Filosofische Praktijk of stuur een mail aan de redactie!

Marja van Rossum en Rob Bartels

FILOSOFEREN DOE JE ZO

Complete filosofiemethode voor groep 1 t/m 8 van het basisonderwijs

Isbn 978 90 5573 919 6, 176 pp.,
€ 29,90, incl. dvd, hardcover
Bestellen bij DAMON via info@damon.nl of www.damon.nl

Isbn 978 90 5573 920 2, 176 pp.,
€ 29,90, incl. dvd, hardcover

advertentie